

## החשמונאים:

מתתיהו החשמונאי 167 – 166 לפנה"ס

- הורג את פקיד המלך הסלווקי ואת היהודי המתיוון שבאים למודיעין להקריב לאלים ובכך נותן אות למרד גלוי נגד המלכות ומשתפי הפעולה המתיוונים מקרב היהודים.
- מתתיהו הופך למנהיג "לאומי" שמרכז סביבו את החסידים
- השלטון הסלווקי באזורים הכפריים של יהודה מתערער ומתחילה מלחמת גרילה.
- המאבק תחת הנהגת מתתיהו מתאפיין קודם כל בחיסול האוייבים מבית, כלומר המתיוונים ודחיקתם לערים ולמבצרים שבהם יש חילות מצב סלווקים
- החלטה מכרעת על לוחמה בשבת (מקבים ב' : ב-יא)

יהודי המכבי/מקבי 166 – 160 לפנה"ס

- החשמונאים משתלטים על השטח הכפרי של יהודה במלחמת גרילה, כך שירושלים והחקרא בתוכה נשארים נצורים
- נעשים ארבעה נסיונות של הסלווקים לפרוץ אל ירושלים והם מסמנים את השלב הראשון במלחמה: מצפון: קרב בית חורון שמסתיים בנצחון החשמונאים על אפולוניוס מושל השומרון.

נסיון שני מצפון מערב : קרב אמאוס. בקרב זה גורגיאס בראש הצבא הסלווקי מפתיע את המחנה היהודי בלילה אך מוצא אותו ריק. צבאו של יהודה אורב ועל אף נחיתותו במספר הלוחמים ובנשק הוא מפתיע את גורגיאס ורודף את צבאו עד גזר , אשדוד ויבנה ומפיל אלפי חללים. הנצחון בקרב זה איים על הצבא הסלווקי בירושלים, הוא ביצר את מעמדו של יהודה והרחיב את המרד לחוגים חברתיים שקודם לכן חששו להצטרף. בעצת מנלאוס, הכהן הגדול המתיוון, המלך אנטיוכוס-4 שולח למועצת הזקנים היהודים-הגרוסיה הצעות לבטל את הגזירות: לשבץ לחיות ע"פ חוקי היהדות. אבל האיגרת לא כוללת שום התייחסות לחשמונאים וליהודה ואינה התייחסות לטיהור בית המקדש

נסיון שלישי מכיוון דרום מערב: קרב בית צור. ליסיאס, ראש סגנו של המלך הסלווקי תוקף את יהודה אך נחל תבוסה. הוא מבין שיש להידבר עם המורדים. כאן מתחילה התערבות רומית ראשונה בנסיון לתווך בין הסלווקים לבין היהודים. ב-164 אנטיוכוס מת ויהודה מנצל את ההזדמנות להשתלט על ירושלים למעט על החקרא.

ב-25 בחודש כסלו 164 לפנה"ס: טיהור בית המקדש וחנוכתו מחדש.

הסלווקים לא ויתרו ונסיון רביעי למוטט את המרד היהודי נעשה מכיוון דרום לירושלים, קרב בית זכריה. ליסיאס מבין שהשתלטות יהודית על החקרא תנתק את יהודה משלטון סלווקי. הוא מכן מערכה כבדה עם כוחות צבא גדולים כולל פילים. הקרב מסתיים בתבוסה יהודית (מות אלעזר החשמונאי). הכוח המקבי נסוג לירושלים והסלווקים מטילים מצור על הר הבית. אבל התפתחויות פנים סלווקיות חייבו את ליסיאס לחזור לסוריה.

זה סוף השלב הראשון במרד החשמונאי.

- הסלוקים מגיעים לפשרה עם המורדים:
- א. מנלאוס מוצא להורג ואלקימוס ממונה לכהן גדול. הוא עדיין מנהיג מחנה המתיוונים.
- ב. לגבי יהודה המקבי- מעמדו לא מוגדר רשמית אבל הוא נותר בעל עוצמה בגלל שליטתו בכוחות המזוינים.
- ג. אין הכרעה בשאלה מי מנהיג את היהודים

במקביל יהודה המקבי מנהל קרבות מחוץ לשטח יהודה בשנים 164 – 163:

- פריצה אל השומרון, הגלעד, עבר הירדן המזרחי, חברון, אשדוד, יפו, עכו. המרד מתרחב כבר מימי יהודה אל כל ארץ ישראל.
- המלחמה עוברת ממלחמה דתית למלחמה לאומית. יהודה נענה לקריאות עזרה של יהודים שנמצאים מרוחקים. הוא מגדיל את הצבא ואת תשתית התמיכה בו

התפתחויות בשנים 163 – 160:

- מלחמות ירושה פנימיות בסוריה, מחלישות את הממלכה הסלווקית. ליסיאס ואנטיוכוס ה-5 נרצחים ולכס השלטון עולה דמטריוס ה-1
- המלך הזה מנהל מדיניות תוקפנית ושולח לעזרת היוונים והמתיוונים בחקרא שני מצביאים: בקיידס וניקטור. האחרון ממונה למושל הסטרפיה יהודה.
- בשנת 161 ניקטור מובס בקרב מול יהודה ליד בית חורון
- באותה שנה יהודה כורת ברית עם רומא והברית מוכיחה את השאיפות/המטרות הלאומיות הרחבות של בית חשמונאי שכבר מזמן אינו מסתפק בביטול הגזירות ובהחזרת המצב לקדמוני
- ב-160 דמטריוס שולח את בקיידס בראש צבא גדול שמביס את יהודה בקרב אלעשה. יהודה נופל בקרב: הסלוקים שינו את טקטיקת הלוחמה ובצבא היהודי ירד להט הלוחמה, המרד "דישדש" והחל להיווצר פילוג לגבי יעדי המלחמה בסלוקים: האם ביטול גזירות הדת או המשך המאבק לחירות מדינית.

סיכום מפעלו של יהודה המקבי:

1. הנחת היסודות לעצמאות לאומית- הפיכתה של מלחמת הדת למלחמה על שחרור מדיני
2. נצחונות צבאיים שנבעו ממספר גורמים:
- א. ניצול נכון של המפה הפוליטית במרחב המדיני: חולשת הסלוקים והתעצמות רומא
- ב. יתרונות של לוחמת גרילה

יונתן 157 – 143 לפנה"ס

- במשך 3 שנים יונתן מנהיג את המורדים במסתור. בשנים אלה המתיוונים בראשות אלקימוס יחד עם הסלוקים, היו בעלי הכוח ושלטו בירושלים

- יונתן מנצח בקרב חשוב באזור נהר הירדן. מעמדו מתחזק והוא צומח כמנהיג של חוגים רחבים בחברה היהודית. בקידום חותם איתו על הסכם, מעין שביתת נשק שמחזיק עד 152.
- יונתן מנצל את המלחמות הפנימיות בסוריה הסלווקית. שני מתחרים על השלטון מחפשים את תמיכתו.

הישגיו במדיניות פנים וחוץ:

1. זוכה לשורה של תארים שציינו קירבה למלך (אוהב המלך/שר הפלך/שר צבא). התארים העניקו לו כבוד וגם כוח פוליטי
2. יונתן קיבל מינוי לכהונה הגדולה ולכך משמעות רבה:
  - כמו מנלאוס ואלקימוס, המינוי נעשה בידי גורם זר
  - יונתן לא ממשפחת צדוק כלומר לא מבית הכהונה הגדולה המסורתית
  - המינוי עורר ביקורת והתנגדות במחנה המורדים, אבל אף אחד לא מנע את יונתן מלקחת את התפקיד
  - מינוי יונתן לכהן גדול היה הרקע להיווצרותן של שלוש הכתות בחברה היהודית: הצדוקים, הפרושים והאיסיים.
3. יונתן עסק בפעילות צבאית מעבר לגבולות יהודה והוסיף שטחים ליהודה: עקרון, לוד, בנימין
4. בתקופתו יהודה שוחררה מעול מיסוי לסוריה הסלווקית ולכך חשיבות רבה כצעד לקראת ריבונות מדינית
5. יונתן קרא טוב את המפה הפוליטית ויזם קשרי חוץ עם ספרטה, עם מצרים ועם רומא
6. החקרא עדין נשארה בידי חיל מצב סלווקי ומתיוונים וסימלה את חוסר הריבונות המדינית המלאה של יהודה

יונתן התחזק והפך לאיום על סוריה וסופו שנפל במלכודת של אחד מהנאבקים על הכתר הסורי-טריפון.

שמעון 142 – 135 לפנה"ס

המינוי שלו נעשה בלחץ הנסיבות עם מות אחיו כדי לאפשר התארגנות מהירה ביהודה להדוף את טריפון שביקש להסיר את המצור מעל החקרא ולהחזיר שליטה סלווקית בירושלים

השגיו במדיניות פנים וחוץ:

1. מעט מאד התפשטות טריטוריאלית (גזר ויפו), אבל חשיבות רבה לגישה של יהודה אל הים מה שתרם לביסוס כלכלי וקשר עם העולם.
2. ביצור יהודה וסילוק הסלווקים מהמצודות בבית צור ובחקרא: שמעון מצליח לשחרר את החקרא
3. חידוש הברית עם דמטריוס-2 נגד טריפון תמורת הכרה סלווקית במעמדו ואישור פעולותיו כשליט ביהודה. מדובר בהכרה רשמית בביטול העלאת מס ואישור טביעת מטבעות שהתפרשה בקרב בני הזמן כארוע שמסמן את תחילת העצמאות והריבונות של יהודה. מחבר ספר מקבים מציין את שנת 140 כראשית מניין חדש של עצמאות יהודית.

4. עיקר השגיו של שמעון בתחום הפנים, בביסוס אישור והסכמה רחבה של העם לשלטון בית חשמונאי.

- שמעון נזקק להרחבת בסיס התמיכה:

- א. כי ללא הסכמה רחבה יכלה לקום תנועת התנגדות, פיצול ומלחמת אזרחים
- ב. העצמאות החיצונית שהושגה בימי יונתן ושמעון דורשת הכרה פנימית
- ג. בעיית הכהונה נותרה: שמעון רצה להבטיח תמיכה בזיקה שנוצרה בין תפקידי הכהן הגדול והשליט. זיקה שהיא בעצם חפיפה ושלא היה לה תקדים ביהודה העתיקה.

אסיפת העם מאשרת את שלטון בית חשמונאי. האסיפה בחצר בית המקדש באה לאשר מסמך שבו הוגדרו ונומקו הסמכויות השלטוניות שהוענקו לא רק לשמעון אלא גם ליורשיו. בפעם הראשונה מדובר על שושלתיות/בית שלטון.

שמעון נטל סמכויות זהות לאלה של מלך אבל נמנע מלקחת את התואר. אולי בשל חשש מהתנגדות בציבור (אינו מבית דויד) והידמות לדפוס שלטון הלניסטיים

5. שמעון מבטא את גיבוש המימד הלאומי של התקופה החשמונאית וביטוי לכך בעימות מול אנטיוכוס-7. מלך סוריה החדש תובע משמעון כופר בעבור ערים שכבש ומאיים במלחמה נגד יהודה. שמעון עונה לו שיש רצף בין ממלכת יהודה העתיקה מימי בית ראשון לבין הממלכה הנוכחית המתחדשת. זו עדות לכך שבין המימדים האחרים של זהות יהודית (טריטוריאלית/דתית), התפתח גם המימד הלאומי, תוך כדי מאבק בכובש זר.
6. גם יונתן וגם שמעון ביססו את הממלכה החשמונאית בדרכים דיפלומטיות יותר מאשר צבאיות. הם פעלו במישור היחסים הבינלאומיים וחזקו את מעמדם כשליטים ריבוניים בעיני היהודים הנשענים על הסכמה לאומית.

יוחנן הורקנוס ה-1 135 - 104 לפנה"ס

שמעון נרצח על ידי תלמי מושל יריחו בפעולה עקיפה של מלך סוריה. בנו, יוחנן יורש את השלטון.

במדיניות הפנים:

1. יוחנן ה-1 נושא את התארים כהן גדול ושליט האומה/"ראש חבר היהודים". למעשה ממשיך הנהג לפיו השליט המדיני הוא גם הכהן הגדול. אבל המתח שנמצא בתפקיד הכפול מביא בימיו לחילוקי דעות בין פלגים בחברה היהודית ולקרע בינו לבין הזרם המרכזי של הפרושים
  2. מבחינת חצר המלכות והצבא: כדי לבסס את הממלכה ולצאת לכיבושים, נזקק יוחנן לצבא חזק וגדול שיוכל להתמודד עם צבאות הממלכות השכנות. רוב הצבא מורכב עדין מיהודים, אבל מימיו מתרחבת התופעה של גיוס חילות שכירים. לאלה יש יתרונות וחסרונות. מצד אחד הם מאפשרים גיוס אנשי מלחמה מקצועיים, אימונים בשיטות הלניסטיות, משען לשליט במקרה של התנגדות פנימית. אבל מצד שני, חלקים בצבא הופכים לחיילים שפועלים לפי משכורת ושאינם מונעים מאידאולוגיה של "שמירה על הבית". מתחילה גם עיונות בתוך הצבא בין פלגים שונים.
- החשמונאים משקיעים הרבה משאבים בביצורים, בבניית ערים. ירושלים היתה ידועה כעיר מבוצרת במיוחד והר הבית בתוכה. כך גם העיר ציפורי בגליל. המבצרים הם בעלי יעד כפול: גם לחיזוק הממלכה מול אויב חיצוני, אך גם לשליטה פנימית.

חצר המלכות מתחילה לקבל השפעות הלניסטיות ולאמץ סממנים הלניסטיים מבחינת אדמיניסטרציה, גיזונים, אורחות חיים  
המלך מוקף שומרי ראש מחילות שכירים, רחוק ממגע עם נתיניו, חצר מלכות מלאה תככים ומאבקים סביב ירושת הכתר. יותר ויותר שמות הלניסטים בשימוש. הדיפלומטיה והקשרים הכלכליים מחייבים פתיחות לעולם ההלניסטי-רומי. בכל זאת יוחנן ה-1 שומר על הבחנה ועל זהות יהודית

3. אחד הביטויים לעניין הזהות היה מפעל הגיור הגדול והשינוי הדמוגרפי של אוכלוסיית ארץ ישראל.

יוחנן מגייר בכפיה את האדומים, עם שישב במרחב של א"י. הצורך בגיור עולה בשל הדינמיקה הפנימית של פעולות בית המלוכה החשמונאית: הרחבת המסגרת הטריטוריאלית של הממלכה ויצירת חברה ומדינה בעלי זהות יהודית. אחרי מאות שנים של חדירת יסודות אתניים לא יהודיים והתיישבותם בארץ, החשמונאים רוצים לבער עבודה זרה, להרוס מקדשים ופולחן אלילים, לגרש נזכרים וליישב יהודים ולבסוף, גם לגייר נזכרים בכפיה. גיור האדומים היה גיור בכפיה של עם שלם בפעם הראשונה בהסטוריה היהודית. האדומים היו מוכנים לקליטת היהדות והפיכתם לחלק מהאוכלוסייה היהודית היה תהליך קל ומהיר באופן יחסי. בני המעמדות הגבוהים בחברה האדומית השתלבו ותפסו עמדות מפתח בממלכה.

גיור העמים הנזכרים התאפשר בתקופה החשמונאית בגלל שינוי באופן הגדרת הזהות היהודית: אדם יכול להפוך לחלק מהקולקטיב היהודי גם אם לא נולד לתוכו בתנאי שיהיה שותף לחינוך, לאמונות ולדעות ולערכי היסוד היהודיים.

בענייני חוץ:

1. בין 134 – 132 יוחנן ה-1 נלחם נגד אנטיוכוס ה-7 מלך סוריה. ירושלים היתה במצור במשך שנה עד שהצדדים הגיעו להסכם:

- מלך סוריה מכיר בשלטון יוחנן על יהודה, אך יוחנן ישלם מס עבור ערים שמחוץ לתחום המקורי של יהודה המצומצמת
- הנצורים הסלווקים והמתיוונים בחקרא יוותרו על נישקם. אנטיוכוס יקבל תשלום כספי ולא תהיה יותר כניסה של חיילות סורים לירושלים.
- יוחנן התחייב להשתתף עם אנטיוכוס במסעות מלחמה נגד הפרתים

2. התפשטות טריטוריאלית:

- המשך הכיבושים כמו קודמיו, אך בשינוי המטרה: הגדרת ארץ ישראל כולה כנחלת האבות של האומה היהודית ולפיכך ראויה לכיבוש והתיישבות.
- האמצעים להשגת המטרה: קשירת יחסים עם המעצמות באותה עת, רומא ומצרים פרגמון ואתונה; ניצול המלחמות הפנימיות בסוריה הסלווקית וגיור.
- מלחמה נגד השומרונים שהמאבק נגדם החל עוד מימי שיבת ציון. יוחנן מחריב את מקדשם בהר גריזים כדי למנוע תחרות מול המקדש בירושלים.

יוחן ה-1 השאיר סמכויות שלטון נרחבות בידי אישתו (מאפיין הלניסטי), אך בנו הבכור, יהודה אריסטובולוס אסר את אימו ואת אחיו ואיפשר רק לאחד מהם- אנטיגונוס להשתתף בשלטון. זה נרצח כתוצאה מתככי חצר.

בתחום מדיניות הפנים:

אריסטובולוס עובר תהליך הלניזציה מואץ. הוא מאמץ את התואר "אוהב יוון" (Philhelenos)

הוא מוסיף לראשונה את התואר "מלך" לתאריו ובכך מקרב את המדינה החשמונאית עוד יותר לסממנים הלניסטיים. מלך משמעו שהוא מעל החוק וכך הוא יכול לפעול ככל העולה על רוחו. (על מטבעות מופיע התואר רק מימי ינאי אבל יוסף בן מתתיהו מספר שיהודה אריסטובולוס ה-1 כבר נטל את התואר.

בתחום מדיניות חוץ:

כיבוש הגליל העליון וגיור היטורים

אלכסנדר ינאי 103 – 76 לפנה"ס

ינאי היה אחיו של יהודה ה-1, בנו של יוחן ה-1.

בתחום מדיניות הפנים:

1. התרחקות בית המלוכה מאהדת העם עד כדי קרע ומלחמת אזרחים.
2. הוא משתמש בתואר "מלך" וההשפעה ההלניסטית חודרת לכל תחומי החיים. הוא נשען על האצולה הצדוקית שתומכת במטרות ההתפשטות שלו ומתעלם מהפרושים שמעבירים עליו ביקורת. לפיכך הוא מדגיש את מעמדו כמי שנמצא מעל לחוק ולא כ"חבר היהודים" כמי שמשתף את מועצת הזקנים או את אסיפת העם בהחלטות.
3. מתרחבת ההתנגדות כלפיו
  - א. מצד האיכרים בעיקר בשל המיסוי הכבד שהוא גובה למימון מלחמות כיבושים
  - ב. מצד הנהגת העם- הפרושים שעויינים את האצולה תומכת המלך. ינאי דוחה את ההלכה שלהם ואת מנהגיהם. הוא מעביר הלניזציה עמוקה את החצר השלטונית, את מספר החיילים השכירים, את העריצות השלטונית. יש להדגיש שהפרושים לא התנגדו עקרונית לבית חשמונאי אלא לחלק מהמאפיינים של השלטון והם היו מוכנים לפשרות. בכל זאת פורצות מהומות בירושלים בתקופת חג הסוכות כאשר יש הרבה עלייה לרגל לבית המקדש. יש הרוגים ופצועים. המלך גם מובס בקרב בגולן ומתחילה מרידה מסוכנת שהוא מדכא בעזרת מלך סוריה. כלומר כל התנהלותו היא כשל שליט הלניסטי בסביבה הלניסטית.

ינאי מביס את המורדים ומעניש אותם בחומרה רבה שיוצרת עוד יותר התנגדות.  
בהמשך, לקראת סוף ימיו הוא מתפשר עם הפרושים ומקרב אותם לשלטון

בתחום מדיניות החוץ:

1. כל תקופת שלטונו היא בסימן של כיבושים ומלחמות. ההתפשטות הטריטוריאלית של יהודה מגיעה לשיא ומתאפשרת בגלל:
  - א. הממלכה הסלווקית קרועה במלחמות אזרחים פנימיות
  - ב. במצרים יש מאבקים פנימיים על השלטון

שלושה שלבים עיקריים מבחינת כיבושי ינאי:

1. 103 – 95: ינאי מגיע לשלטון מלא על חופי א"י מהכרמל עד מצרים וכן משתלט על שטחים בעבר הירדן המזרחי
2. 95 עד סוף שנות ה-80: בעיות פנים מונעות מלחמות כיבוש
3. 80 – 76: שיא ההתפשטות החשמונאית, כיבוש שטחי הנבטים בנגב וחדירה לעמק בית שאן ולגולן

תוצאות הכיבושים:

1. במישור הכלכלי: הוספת שטחים הקלאיים ושטחי התיישבות, ערי החוף מאפשרות מסחר ותקשורת עם העולם. נטל מיסים גבוה כדי לממן את המלחמות
2. במישור הבטחוני: הרחקת אויבים מיהודה, השתלטות על ערים הלניסטיות כמו עזה ועמק בית שאן (דקאפוליס) שאוכלוסייתן עוינת- דרש השקעה בביצורים והחזקה של חילות מצב
3. במישור היחסים הבינלאומיים: ינאי לא חידש את הברית עם רומא ואף חבר עם גורמים אנטי-רומיים. זאת משום שרומא הגבירה את מעורבותה במזרח וכחלק מהמערך ההלניסטי-המזרחי, ינאי חבר עם שאר הממלכות שהתנגדו לנוכחות ולחדירה הרומית.

שלומציון אלכסנדרה 76 – 67 לפנה"ס

פנים:

- א. מדובר בשלטון אישה, מאפיין הלניסטי מובהק.
- ב. בנה, יוחנן הורקנוס משמש כהן גדול
- ג. בנה השני יהודה אריסטובולוס משמש מפקד הצבא
- ד. נשמרים ההישגים הצבאיים של המלכים החשמונאים
- ה. מתפייסת עם הפרושים: עצם הפרדת תפקידי המלוכה והכהונה מביאה להשגת מטרה עיקרית של הפרושים. שלומציון מסלקת את הצדוקים מהסנהדרין (הגוף המחוקק והשופט) וממנה פרושים במקומם וכך מעניקה להם כוח פוליטי

חוץ:

- א. מנהלת מדיניות חוץ מתונה ללא מסעות כיבושים

## ההתפתחות החוקתית של המדינה החשמונאית:

1. 1140 לפנה"ס: ההחלטה היסודית של הכנסת הגדולה לתת לשמעון ולחשמונאים אישור ולגיטימציה לשלטונם כמנהיגי המדינה והעם
2. הזיקה שבין בית חשמונאי לבין הכהונה הגדולה היתה המשך טבעי למצב שנוצר למעשה כבר מאות שנים קודם לכן שהכהונה היא המשרה הראשונה בחשיבותה והיא זו שמבטאת את השלטון העצמי. אם החשמונאים היו מוותרים על התפקיד הזה, כל שאר התפקידים היו מתרוקנים מתוכן משמעותי
3. מעמד השליט כלפי חוץ היה מימי שמעון ועד ימי יהודה ה-1 "אתנארך" נשיא. יהודה הוא הראשון שלוקח כתר מלוכה
4. אלכסנדר ינאי ברוב ימי שלטונו עויין את הפרושים ולא מתחשב בטענותם שהחשמונאים לקחו את תואר המלוכה באופן שמנגד למסורת היהודית. משקלו של המלך גובר על משקל המוסדות המסורתיים שהנהיגו את האומה ומטה אותו לטובת הכיוון ההלניסטי. קביעת המשטר המלוכני והשתלבותה של יהודה בעולם המדיני התרבותי שסביבה הפך את הגרוסיה (מועצת הזקנים) ללמוסד דומה יותר לאלה שבממלכות ההלניסטיות וכך היה גם שמו: הסנהדרין.

## חברה וכלכלה בתקופה החשמונאית:

מאפיינים כלליים:

- גידול אוכלוסין
- החזרת מעמד האיכרים לעצמאות
- היווצרות אצולה חדשה מקורבת לבית חשמונאי

שינויים דמוגרפיים והשלכותיהם:

- התפשטות טריטוריאלית הביאה לגידול אוכלוסין
- אוכלוסיה יהודית שישבה ביהודה המצומצמת התפשטה והיגרה אל מחוזות אחרים בארץ ישראל
- באזורים כמו אדום והגליל, האוכלוסיה היהודית הופכת דומיננטית
- יהודים התיישבו בשטחי חקלאות בשפלה, במישור החוף ובעבר הירדן המזרחי
- יהודים פיתחו מסחר וספנות

השינויים החברתיים ותוצאותיהם:

- המעמד העליון כמו בתקופות קודמות היה מורכב ממשפחות כהנים ומאצולה לא כהנית. אבל משפחות כהונה ותיקות ירדו מגדולתן והחשמונאים חיזקו וקידמו משפחות שמקורבות אליהם.
- מתוך הקבוצה החברתית הזו התמנו בעלי התפקידים החשובים: מושלי מחוזות, מפקדי צבא, מפקדי מבצרים. והם נהנו ממתנות ונחלות שקיבלו מהשלטון.



- האיכרות: שכבה זו קיבלה בחזרה את העצמאות שנגזלה ממנה בתקופת הכיבוש ההלניסטי. החשמונאים גם הקצו לאיכרים קרקעות ומשכו אותם להתיישב באזורים שונים בארץ. ובכל זאת, נטל המלחמות היה בעיקר על כתפיהם והם נדרשו לשלם מיסים גבוהים.
- התוצרת החקלאית המשיכה להיות יסוד הכלכלה ביהודה: דגן, זיתים, גפנים ותמרים. ביריחו גידלו אפרסמון ובכינרת פיתחו את הדייג.
- היו גם אומנים וסוחרים: בעיקר בירושלים וביפו התנהלה פעילות ערה בתחומים אלה, אבל גם בלוד, ציפורי ויריחו. בגלל הכיבושים והקשרים עם הממלכות השכנות ועם ממלכות מעבר לים, הפכה שכבה חברתית זו לבעלת השפעה כלכלית וחברתית

יהודה אריסטובולוס ה-2 ומלחמת האחים 67 – 63 לפנה"ס

בסוף ימיה של שלומציון אריסטובולוס מורד בה ותופס את המבצרים ביהודה ומגייס חיילות שכירים. עם מות המלכה פורצת באופן גלוי מלחמת ירושה בינו לבין אחיו הבכור, הכהן הגדול, יוחנן הורקנוס ה-2.

יוחנן ה-2 חובר לנבטים נגד אחיו ויועצו ממוצא אדומי-אנטיפטר (אבי הורדוס) משכנע אותם להטיל מצור על ירושלים.

בינתיים מגיעים הרומאים לשערי סוריה ומספחים אותה כפרובינקיה רומית. המצביא הרומי פומפיוס שואף להשתלט על ארץ ישראל כמעבר למצרים ושליטה בים.

העמדה הרומית כלפי ממלכת יהודה החשמונאית בשלב זה היתה עויינת:

- א. אי חידוש הברית עם רומא מימי ינאי התפרשה כפעולה עויינת
- ב. יהודה היתה מצד אחד ממלכה הלניסטית ומצד שני אנטי הלניסטית-מחריבה ישובים הלניסטים ועויינת תרבות דתית הלניסטית
- ג. יהודה היתה ממלכה בעלת עוצמה במזרח ואילו רומא ביקשה להחליש כל גורם במזרח כדי להקל על התפשטותה

שני האחים החשמונאים שנלחמו האחד בשני פנו אל פומפיוס בדמשק:

- פומפיוס הורה לאריסטובולוס להשאר במחנה הרומי, אך הוא ברח לירושלים להתכונן למלחמה. פומפיוס רודף אחריו ומטיל מצור על ירושלים. והעיר נופלת לידיו בשנת 63 לאחר 3 חודשי מצור. זאת בגלל המאבק הפנימי בין תומכי מלחמה או התמסרות לרומא, בשל הימנעות ממלחמה בשבת ובשל עליונות כלי המצור הרומיים.
- פומפיוס נכנס לבית המקדש ומחזיר את יוחנן הורקנוס ה-2 למשרת הכהן הגדול

הסדרי פומפיוס:

1. יהודה אריסטובולוס-2 מודח מכס המלוכה ומצד שני ליוחנן הורקנוס ה-2 אלא ניתנת שום סמכות מדינית מלבד הסמכות לגבות מיסים ולשפוט את העם ע"פ חוקי היהדות
2. ירושלים מחוייבת במיסים לרומא
3. כל כיבושי החשמונאים נלקחים ומסופחים לפרובינקיה סוריה

המשמעות של ההסדרים:

1. ביטול המדינה החשמונאית
- אבדן העצמאות המדינית ויצירת ממלכת חסות
2. יהודה נחלשת מבחינה מדינית, בטחונית וכלכלית
- אבדן המוצא לים ובשל כך פגיעה במסחר ובקשרים עם חו"ל
- הערים ההלניסטיות הופכות כפופות לנציב הרומי של סוריה
- אין רצף טריטוריאלי בין הגליל ליהודה
3. האוכלוסיה ההלניסטית בערים הגדולות פורקת את עול יהודה
4. בית חשמונאי מוחלף בבית אנטיפטר הידידותי לרומא

עליית בית אנטיפטר וחיסול בית חשמונאי:

- א. המרידה והתסיסה ביהודה ממשיכים:
- העם אוהד את החשמונאים ובמיוחד את יהודה אריסטובולוס
- הרומאים פוגעים ברגשות העם בגלל התייחסותם לבית המקדש (המצביא קראסוס שודד את האוצרות ב-54 לפנה"ס)
- אנטיפטר, נציב אדום מטעם הממלכה החשמונאית, מתחבר לרומים וזוכה לתמיכתם וידידותם. הם תומכים בו גם כדי ליצר מוקד כוח חדש ואוהד רומא ביהודה
- אנטיפטר ממונה שליט למעשה ביהודה למרות שאין לו תואר והוא זוכה לתמיכה של הכהן הגדול יוחנן הורקנוס. אנטיפטר מקדם את בניו פצאל כמושל ירושלים ואת הורדוס כמושל הגליל

אחרי מות אנטיפטר (כנראה בידי יהודים תומכי החשמונאים) רומא ממנה את הורדוס כשומר האינטרסים שלה ביהודה

מתיתיהו אנטיגונוס 40-37 לפנה"ס

- אנטיגונוס היה בנו של יהודה ה-2 והוא מנצל את מלחמת האזרחים ברפובליקה הרומית כדי להחזיר שלטון עצמאי ביהודה.
- הורדוס ויוחנן הורקנוס-2 מתאחדים נגדו. הורקנוס משיא להורדוס את נכדתו מרים וכך מקווה הורדוס לקבל לגיטימציה בגלל נישואים למשפחה החשמונאית.
- אנטיגונוס מנצל את פלישת הפרתים לסוריה ואת נצחונם על רומא ובעזרתם עולה על ירושלים.
- הורדוס מצליח לברוח מירושלים, פצאל מתאבד והפרתים מטילים מום ביוחנן הורקנוס כך שהוא פסול מלהיות כהן גדול בבית המקדש.
- הורדוס פונה לעזרה אל רומא ורומא נענית לו בגלל אינטרסים ברורים: אנטיגונוס החשמונאי הוא בן ברית של הפרתים ויוחנן הורקנוס לא כשיר לשליטה באמצעות תפקיד הכהן הגדול. כעת יכול הורדוס להציג את עצמו כמלך מטעם רומא/מלך בחסות רומא. וכך הוא מקבל את התואר: "מלך בעל ברית וידיד של העם הרומאי"
- הורדוס מקבל מרומא סמכות לגיוס כספים וצבא להלחם במתיתיהו אנטיגונוס. הוא גם מקבל סיוע צבאי של ממש מרומא בהטלת מצור על ירושלים. 11 לגיונות רגלים ו-6000 פרשים מנצחים את אנטיגונוס ומוציאים אותו ואת יוחנן הורקנוס להורג. הורדוס עלה לשלטון כמלך חסות של רומא בסיוע צבא רומאי.

## הכיתות הדתיות-חברתיות ביהודה בתקופת החשמונאים:

ההתפלגות לכיתות/סיעות החלה בתקופות מוקדמות בחברה יהודית. אבל בתקופה החשמונאית ההבדלים בין הקבוצות התחדדו וחלה התרחקות ביניהן.

ביהדות של תקופת בית המקדש השני מוצרו קבוצות שונות שהסכימו שיש צורך להגשים חזון דתי-תרבותי-חברתי ביהודה. אבל לכל קבוצה היתה הצעה אחרת לעיצוב מחדש של המציאות.

כל הקבוצות רצו ושאלו לבטל את הפער בין המציאות הארצית המלאה בעוולות ובאי צדק לבין העולם האלוהי, השמימי שהוא התגלמות הטוב המוחלט. את הפער בין שני העולמות ניסו הקבוצות השונות להקטין בכך שהציעו לבצע שינויים ומהפכות בסדרי השלטון והחיים של העולם הארצי.

על רקע זה יש להבין את ריבוי ההצעות המתחרות לעיצובה מחדש של המדינה והחברה היהודית. כל קבוצה האמינה ששיטתה והצעתה היא האמיתית והנכונה ולכן תצליח להגשים את המטרה המיוחלת.

ניתן לומר שכל עוד השלטון על יהודה היה של גורם זר, המאבק של החברה היהודית התרכז בסילוקו של אותו שלטון זר והתלכדות סביב שאיפה לריבונות ולשלטון עצמי. אך מרגע שהמאבק הפך מדתי למדני לאומי ונוצרה עצמאות יהודית, החלו לעלות ניגודי דעות. בעיקר כאשר החלה להיווצר מדינה יהודית חדשה, כל קבוצה חברתית-דתית שאפה לארגן את המדינה הזו בדרך מסויימת ולתת לה צביון שרצוי לה.

אפשר אם כן לדבר על מצב אבסורדי: ככל שיש עצמאות מדינית רבה יותר כך הפילוג והעדר האחדות בעם רבים יותר.

כשם שאמונה פנימית והתמסרות לרעיון יכולות להניע להקרבה ולמאבק, כן יכולות הן לשמש גם בסיס להתפרדות להתפלגות ולפרישה.

בתקופה החשמונאית עלתה השפעתם ויוקרתם של "החכמים". הקבוצה החברתית הזו צמחה כבר בימי שיבת ציון מגלות בבל מאנשים שלמדו תורה ולא היו בהכרח ממעמד הכהונה. (אם כי במשך מאות שנים היתה חפיפה בין כהנים וחכמים.

אבל בתקופה ההלניסטית כבר בלטו חכמים מקרב שכבות אוכלוסיה שאינן כהניות ואפילו מצאצאי גרים.

יוקרתה של הקבוצה באה לידי ביטוי בכך ש"תלמידו של אהרון" נחשב יותר מ"בנו של אהרון". כלומר השתייכות תרבותית שנבעת מלמידה, עלתה בחשיבותה על השתייכות שנבעת מלידה-ייחוס משפחתי.

החכמים הגדולים בתקופה החשמונאית היו מורים שסביבם התקבצו תלמידים. הם לימדו במתחם של המקדש ובבתי מדרש. הם היו עמוד התווך של כת הפרושים.

במאות 1-2 לפנה"ס היו החכמים הבולטים:

- אנטיגונוס איש סוכו
- יוסי בן יוחנן איש ירושלים

- יוסי בן יועזר איש השומרון
- יהושע בן פרחיה
- ניתאי הארבלי מהגליל
- שמעון בן שטח (ימי ינאי ושלומציון)
- יהודה בן טבאי
- שמעיה ואבטליון
- הלל ושמאי

**הפרושים** היו אם כן חכמים-מורים לומדי תורה והלכה שהמשיכו את הכיוון החברתי-דתי שהחל בימי שיבת ציון. ביניהם היו גם החסידים, אלה שהובילו קו התנגדות לשלטון הסלווקי בתקופת הגזירות של אנטיוכוס-4.

במובן המדויק של המילה היו הפרושים אלו שהשתייכו לכת או לתנועה, אשר חבריה קיבלו על עצמם מרצונם החופשי לקיים חוקים מסויימים, בהם אלו הקשורים לחוקי טהרה. במאה הראשונה לספירה מנתה התנועה בירושלים כ- 6000 חברים. אבל התנועה נוסדה בתקופה הסוערת של החשמונאים במאה ה-2 לפנה"ס, אז התנגדו הפרושים לשושלת החשמונאית השלטת, אשר כרתה ברית עם התנועה הדתית הפוליטית של הצדוקים. השקפת עולמם היתה המגמה הרחבה, הלא כיתתית ביהדות של אותה התקופה.

הנחות היסוד שלהם:

- נאמנות מוחלטת לתורה ולמנהג על פיה בכל תחומי החיים.
- התורה לגביהם חורגת מהתורה שבכתב. היא מקיפה את כל המסורת ההלכתית שהתפתחה בקרב היהודים במהלך הדורות, מתוך הנחה שהתורה צריכה ויכולה לתת מענה לכל שאלה המתעוררת במציאות. (דיברה תורה בלשון בני אדם- הכונה שניתן וצריך לפרשה ולא כפי שטענו הכהנים- רק ע"פ הכתוב)
- התורה שבע"פ נעשתה באמצעות פירוש התורה שבכתב. לעתים גם באופן מנוגד למה שעשוי להחשב כפשט. למשל כדי להתאים את ההלכה לצרכי הזמן.
- התורה והתורה שבע"פ מקיפה את כל תחומי החיים, החברה, המדינה והפולחן הדתי.
- סימן היכר מובהק של הפרושים הוא פרישות פולחנית בענייני טומאה וטהרה. הם הקפידו על מילוי מדויק של המצוות, של חובות הקשורות בחקלאות, בשמיטה, בעבדים. ככל הנראה שמם נבע מאותה פרישות ודקדקנות בפולחן ואורח החיים המאד קפדני שלהם.
- העיסוק בפירוש התורה ובהתאמת החוקים בה למסגרות חיי יומיום כלל שלושה תחומים עיקריים:
  - א. מצוות שבין אדם לאל (תפילין, ביכורים)
  - ב. הסדרים חברתיים שבין אדם לחברו: הלכי שיפוט, ענייני כלכלה
  - ג. עיסוק בעניינים פוליטיים כמו השלטת חוקי התורה בחברה, כפיפות השליט לכהן לתפיסתם, לכל יהודי יש אפשרות עקרונית וזכאות שווה ליטול חלק בקדושה ובחוויה הדתית.
- השיתוף בחיים הרוחניים-הדתיים לא נובע מהשתייכות למעמד חברתי מסויים שאליו אדם נולד. גם לא ממקום מקודש אחד כמו בית המקדש, אלא תלוי בכוונותיו ובמאמציו ובאדיקותו של הפרט
- מדובר במגמה של "דמוקרטיזציה" (הפיכה של דבר לנחלה של יותר ויותר בני אדם) של החוויה הדתית שהחלה בתקופת שיבת ציון והתגברה במהלך השנים.
- המאמץ המרכזי של הפרושים היה לסכם את המסורת המקראית. לחתום את כתבי הקודש, לסדר את הלכות התושב"ע שלפי אמונתם ניתנו גם הם למשה בהר סיני בעת מתן תורה.

- כל יהודי בעל ידע מעמיק ויראת שמים, פתוחה בפניו היכולת להשתתף בלימוד ובניסוח של סוגיות הלכתיות.
  - לפרשנות ולפיתוח של ההלכה היו השלכות מעשיות. למעשה על דיני החכמים נבנתה מערכת השיפוט וההתדיינות ביהודה. מרבית הדיינים/שופטים באו מקרב הפרושים וזה נתן להם כוח. ככל שמספרם במוסדות השלטון ביהודה גדל (אסיפת העם, גירוסיה/מועצת הזקנים, הסנהדרין או חצר המלוכה), כך התחזק מעמדם וכוח השפעתם לכוון את אופן ניהול החברה, בין אם היתה ריבונית או תחת שלטון זר ומידה של אוטונומיה.
- הפרושים טוענים, בניגוד לצדוקים, שהגישה אל הקדושה והמגע איתה נוצרים על ידי דיבור, על ידי מתן שם לדבר ולא ע"י הימצאותו בעולם. לפי גישה זו החזיר הוא חיה טמאה רק משום שה' כינה אותו כך ואם יחליט בית דין מוסמך שחיה מסוימת איננה כמו חזיר ולפיכך אינה טמאה, מי שאוכל אותה לא חטא.
- לפי הגישה הזו התורה היא חוק שניתן לקיימו או להפירו. החכמים/הפרושים טוענים שכל אחד יכול לקרוא בתורה ללא קשר לייחוס. ניכרת כאן השפעה יונית בתפיסה שכל מי ששותף לתרבות ולמנהגים יכול להיקרא יוני/הלניסטי ואין קשר למוצא/ייחוס.
- (\*ראה דוגמת הדיון בריבוי נשים, בדף מצורף: ההבחנה בין גישה ראליסטית לנומינליסטית)

#### הצדוקים:

- נקראו על שם צדוק שהיה אבי אבות שושלת הכהנים שישמשה במקדש מימי בית ראשון ואילך.
- שכבת האריסטוקרטיה-האצולה של החברה היהודית. יש להם ייחוס והם מחזיקים בתפקידי הפולחן והשלטון. הם שכבה עשירה בד"כ, (יש גם בתוך השכבה הזו כהנים עשירים יותר ופחות). הם פועלים ושולטים בירושלים, אבל ההכנסות הכלכליות שלהן מקורן באחוזות חקלאיות גדולות במרחב הכפרי של יהודה.
- האידיאולוגיה הצדוקית משקפת שמרנות, החמרה בקריאת התורה וקיום המצוות כלשונן. שלילת סמכות המסורת שבעל פה ושלילת האמונה בעולם הבא.
- גישתם אל הקדושה היא כאל דבר שקיים כבר בעולם ותפקידם לגלות את הקדושה להבין אותה ולפעול כמתבקש: החזיר הוגדר כטמא בעולם. ה' הודיע לעמו את העובדה הזו. הכהנים תפקידם להפיץ את הידיעה ולגלות אילו חיות נוספות הן "חזירים". כך הם תופסים את עצמם: הם מוגדרים ע"פ לידתם כבני אהרון. מי שנולד כהן תמיד כהן- הם מין טבעי ויש להם מונופול על הגישה לקודש. מי שלא נולד כך אינו יכול לשנות את הדבר גם אם יתמסר לקדושה וללימוד דיני כהונה ולעבודת בית המקדש או אם ישנה את שמו ל"כהן".
- תפיסת עולמם שמרנית מאד. הם מחזיקים במפתח של הפולחן בבית המקדש, בהקרבת הקורבנות, בתקשורת עם הקדושה וגם במעמדות מפתח שלטוניות, כלכליות.
  - מבחינתם המבנה המסורתי של החברה בו המקדש והכהונה במרכז, חייב להישמר
  - הם ראו עצמם כיחידים בעלי סמכות לפרש את התורה או בכלל לקרוא בה. הם טענו שרק התורה שבכתב תקפה ופסלו את התושב"ע כגורם תחיקה הילכתי בעל תוקף
  - מחלוקת מהותית אחרת בינם לבין הפרושים היתה קשורה בסוגיה התאולוגית של שכר ועונש. הפרושים טענו שיש השגחה אלוהית ויש עולם הבא שבו יושלם החסר שבעולם הזה, לטוב ולרע. הצדוקים לעומתם לא הכירו במושג העולם הבא. לשיטתם כל השינויים שצריכים

לחול בחברה, מקומם בהסטוריה, בעולם הזה כשבית המקדש הוא המרכז ולא האמונה והפולחן של הפרט.

## האיסיים/בני כת מדבר יהודה:

כת בדלנית שהקצינה בתפיסת הטהרה.

לטבילת טהרה היתה חשיבות טקסית גדולה ביהדות המסורתית. היה לה תפקיד של טיהור הגוף מטומאה פיסית שמנעה השתתפות בטקסים דתיים מסוימים. אך לפי תפיסת האיסיים, חטאו של אדם גורם בין השאר לטומאה טקסית ולפיכך הטבילה במים לא יכולה לשחרר אותו מהטומאה אלא אם טוהרה קודם לכן הנפש על ידי חזרה בתשובה - לדרך מצוות האל. בטבילה האיסיית נוצרה זיקה בין חרטה ותשובה לבין סליחת חטאים ובין סליחת חטאים לאפשרות של מתת רוח הקודש שתטהר את הנפש מכל זוהמה של חטא.

תחילתה של הכת האיסיית בתנועה אפוקליפטית (חזון אחרית ימים) מהפכנית שפיתחה השקפה מיוחדת במינה המשלבת את אידאל העוני עם אמונה בגזרה קדומה. הם ראו את עצמם כבני האור האמיתיים, העניים שהם בחירי האל. מבחינתם קץ העולם קרוב וכשיגיע, הם יכבשו את העולם כולו בכוח הזרוע ובעזרת צבא השמים וישלטו על העולם. אז יאבדו בני החושך, אשר עמם נימנים שאר היהודים, הגויים וכוחות השדים/השטן ששולטים בעולם. הם חיו בקהילות שיתופיות, ראו בעוני ערך נגב והתבדלו באדיקות משאר החברה היהודית.

- קבוצה/תנועה של כהנים שעזבו את מקומות ישובם ביהודה עם התמנות יונתן לכהן גדול. הם רצו ליצור חברה שונה שמנסה להגשים את החזון החברתי-הדתי שלה בנפרד.
- מקור שמם כנראה בשיבוש שנעשה ביוונית למילה העברית "עושים" (מי שעושים את התורה כראוי) ובמאה הראשונה לפנה"ס מנו כ- 4000 איש. כך הם מכונים אצל יוספוס פליוס, פילון ופליניוס.
- ההצטרפות לכת היתה על בסיס התנדבות מרצון ואישית. המצטרף החדש נדרש לעבור תקופת מבחן שבסופה נשבע אמונים לקבוצה ולמנהיגה ורק אח"כ רשאי היה להצטרף לשולחן הסעודה ולהחשב חבר מלא.
- בית דין של 100 חברים היה ממונה על שמירת הסדר. כל חבר שעבר על עקרונות הכת גורש.
- העיסוק מהרכזי היה חקלאות אבל גם מלאכה זעירה. המסחר פסול מבחינה מוסרית כי הוא מעורר תאוות בצע.
- הכת נבדלת במערכת פולחן ובמערכת מנהגים ייחודית: לבוש לבן, טבילה במים קרים לפני כל סעודה, סעודה משותפת (אחת מתת-הכתות נהגה גם לוח שמש מה שיצר פילוג)
- התפיסה האידאולוגית יהודית ביסודה: לימוד הלכה ותורה, דגש על שמירת השבת, שיגור נדבות לבית המקדש למרות ההסתייגות מהנעשה בו

הכתות במערכת הפוליטית בתקופה החשמונאית:

ההתפלגות לכתות, או ההקצנה וההחרפה בהיבדלות לכיתות/סיעות, משוייכת למועד מסויים בזמן: לשנת 152 לפנה"ס, כאשר יונתן החשמונאי מונה על ידי המלך הסלווקי אלכסנדר בלס לכהן גדול.

**הצדוקים** היו משפחות הכהונה העשירות ששלטו במקדש ובמשרות הייצוג והכספים. הם התנגדו למינוי של יונתן שהיה אמנם ממשפחת כהנים, אבל לא מבית צדוק.

**הפרושים** לא ראו צורך בייחוס לבית צדוק אלא לכל בית כהונה ולכן תמכו או שלא התנגדו למינוי של יונתן

**איסיים:** קבוצה של כהנים קיצונים שלא רק שהתנגדו למינוי, אלא פרשו מירושלים, הקימו כת במדבר יהודה שחיייתה חיי טהרה קיצוניים וציפתה לחזרת בית צדוק לשליטה במקדש.

מחנה המורדים נגד השלטון הסלווקי הורכב משתי קבוצות מנהיגות:

1. בית חשמונאי ובתי כהונה אחרים שתמכו בו. אלה אינם מתיוונים ושייכים למשמרות בדרגה נמוכה בביהמ"ק.
2. חסידים, מקרב הפרושים שנקטו קו קיצוני במיוחד בהתנגדות למתייוונים ולסלווקים

בתקופת המרד והמלחמה בשנים 170 – 164 שתי הקבוצות היו מאוחדות סביב מטרה אחת- סילוק השלטון הזר והסדרת מדינה ריבונית יהודית.

לאחר המלחמה, קבוצות/כתות שונות בקרב העם היהודי ראו דרכים שונות וניבדלות להגשמת החזון של אותה מדינה.

יש לזכור שבינתיים, במשך למעלה ממאה שנה של שלטון הלניסטי, החברה היהודית כולה עברה שינויים ואי אפשר היה להשיב את הגלגל אחורה.

בתקופת שמעון:

קואליציה בין השלטון החשמונאי לבין הפרושים. שמעון פנה אל אסיפת העם כי רצה לבסס את שלטונו על הסכמה רחבה בעם. ובזמנו האסיפה אכן תמכה בהסדר שהוא הציע ואישרה את מעמדו כשליט העם וכהן גדול. אך שמעון נמנע מלהגדיר את עצמו מלך וכך הצליח לשמור על איזון עדין ועל תחושה של שיתוף העם בשלטון.

בתקופת יוחנן הורקנוס-1

הפרושים מערערים על סמכותו ודורשים להיות מעורבים יותר במוסדות השלטון ובניהול המדיניות של הממלכה

הפרושים רואים בשליט כמי שכפוף לעקרונות התורה והתפיסה הזו הופכת לפחות נוחה למלכים החשמונאים ככל שהם מתחזקים והופכים יותר הלניסטיים ולכן יוחנן-1 נוטה יותר לכיוון הצדוקים האריסטוקרטים. גישתם השמרנית-מעמדית תואמת את מעמדו ככהן גדול.

### בתקופת אלכסנדר ינאי:

כל פעולותיו של המלך נעשו מתוך דגש על זכויותיו כשליט הקובע את המדיניות ותוך המעטה בחשיבות מוסדות הייצוג של העם.

בשנים הראשונות של מלכותו הוא מקורב לצדוקים והפרושים באופוזיציה.

- א. אידאולוגיה:
  - ינאי מגדיר את עצמו כמלך בהתאם לתפיסה ההלניסטית- מעל לחוק וכמי שהחוק נובע ממנו. זאת בניגוד להסכמה הלאומית שקבע שמעון ובניגוד לתפיסה היהודית.
  - עמדתו של ינאי מסכנת את מערכת המשפט והחוק של הפרושים.
- ב. בתחום הפוליטי:
  - עיקר המחלוקת בין ינאי והפרושים בתחום זה נסובה סביב המלחמות הרבות שהמלך ניהל. המטרות לא היו תמיד ברורות, הן גרמו לנטל מיסים כבד, הרס כלכלה ואבדן חיי אדם
  - ינאי לא שיתף בהחלטותיו את אסיפת העם
  - המלחמות חיזקו את האריסטוקרטיה הכהנית הצבאית
- ג. בתחום הדתי
  - ינאי התקרב לעמדות צדוקיות בענייני הלכה

### בתקופת שלומציון:

- שינוי קיצוני במצבם של הפרושים, הם מקבלים מהמלכה תמיכה בפעולתם החברתית והמשפטית

### בתקופת יהודה אריסטובולוס-2

- הצדוקים חוזרים לעמדות השפעה והתקופה מתאפיינת ברדיפת הפרושים, אם כי מעמדם בקרב העם כבר יציב, כך שלא עלה בידי הצדוקים לזעזע את הישגיהם.



בין חכמים וכוהנים בימי בית שני

הבחנה היא, אם

נשאל מינוח ימי-ביניים, בין גישתם הראליסטית של כוהנים מכאן, ובין גישתם הנומינאליסטית של חכמים מכאן;

גישה ריאליסטית נגדית, לא כפי השימוש הרגיל, כגישה מעשית המתחשבת בתנאים אובייקטיביים, אלא כגישה הגותית-דתית המניחה שהקדושה, וההתחייבויות כלפיה, ישנו כבר בעולם, ושתפקידם של העוסקים בדת לגלותן, להבינו ולעשות כמתבקש. בין העוסקים בדת יש למנות תחילה את הקב"ה, היודע את הדברים והמדיעם בתורתו לבני-בריתו. וכאן יש למנות גם את פרשני תורתו של ה', שתפקידם, לפי הגישה הראליסטית, לגלות את רצונו האמיתי של ה' (המתבקש על-פי הטבע), אם על-ידי התגלות נוספת מפיו, אם על-ידי התבוננות בתורתו. כך, לדוגמה פשוטה, יסברו בעלי גישה ריאליסטית, שהחזיר הוא טמא באופן ריאלי, טבעי, וה' ברחב חסדו הודיע לעמו את העובדה הזאת, כדי שיוכלו להשמר מפניו. התפקידים של פרשני התורה, שלוחי ה', הם להבין ולהפיץ את הידיעה, ולגלות גם אלו חיות הן חזירים. ואם יטעו הפרשנים, ויחליטו שהיה מסוימת איננה חזיר, ולכן מותר לאוכלה, אך באמת - לפי הטבע - היה זו אכן חזיר היא, התוצאה תהיה, שהאוכל את החיה החיה נטמא. העובדה שלא התכוון לעבור עבירה איננה מעניינת כאן, כי לא מדובר בחטא ובעונש כי אם בהימנעות מטומאה: מי ששותה רעל בכוונה, איננו נפגע יותר או פחות ממי ששותה אותו רעל בטעות.

מנגד גורסת הגישה הנומינאליסטית, שהקדושה

וההתחייבויות ביחס אליה נוצרות על-ידי דיבור, על-ידי מתן שם (nomen). לפי גישה זו, טמא החזיר רק משום שכינהו הקב"ה טמא, ואם יחליט בית-דין מוסמך שהיה מסוימת איננה חזיר, ולפיכך איננה טמאה, האוכל אותה לא עשה מעשה רע או אסור. לפי גישה זו, מדובר בחוק, בקיומו ובהפרתו, ולא בהסתדרות נכונה עם הטבע.

האם מותר ליהודי לשאת יותר מאישה אחת? התנ"ך מזכיר מקרים רבים של ביגאמיה ופוליגאמיה, ואף מניחה התורה כמציאות קיימת את האפשרות של 'כי תהיינה לאיש שתי נשים' (דברים כא טו). אף על פי כן טקסט קומראני מרכזי נגד אויבי הכת מתלונן על כך שהם נושאים יותר מאישה אחת, וטוען 'יוסוד הבריהא "זכר ונקבה ברא אותם" (בראשית א כז) ובאי התבה שנים שנים באו אל התבה' (ספר בריית דמשק ד 21 - ה 1). כלומר, לדעת מגילה זו חייבת ההלכה להלום את דרכי הטבע, ואלה נלמדות מחקר מעשה בראשית, מאנתרופולוגיה פיזית ולא דוקא מדברי המחוקק.

שאלה אחרת, העולה באותה מגילה היא: האם רשאי יהודי לשאת את אחייניתו? נישואין כאלה מותרים לפי ההלכה הפרושית ואף נחשבו כמשובחים, אם משום שהחיבה המשפחתית עשויה להצטרף לחיבת הנישואין, ואם משום שגאולת אישה מרווקות נחשבה כצדקה ועניי משפחתך קודמים. מכל מקום, מגנה בעל המגילה האמורה מקומראן גם נישואין כאלה, וטענתו מעניינת מאוד: 'ולקחים איש את בת אחיהו ואת בת אחותו ומשה אמר "ערות אחות-אמך לא תגלה כי שאר אמך הוא" (ויקרא יח יג) ומשפט העריות לזכרים הוא כתוב וכתם הנשים ואם תגלה בת האח את ערות אחי אביה והוא (-היא) שאר' (ספר בריית דמשק ה 7-11). כלומר, בעל המגילה מודה שאין בתורה איסור מפורש על נישואין עם בת האח או עם בת האחיות.